

INTELLEKTUÁLIS BÜNÖZÉS – INTELLIGENS BÜNÜLDÖZÉS

AZ INTELLEKTUÁLIS BÜNÖZÉS ÉS A BÜNÜLDÖZÉS KÖLCSÖNHATÁSAI

1. Bevezetés

Kölcsönhatás szerepel az alcímekben, hiszen bármely oldal változása kihat a másikra. Némely vonatkozásban fordítottan arányosan (például eredmény tekintetében, hiszen ha a bűnüldözés nagyon sikeres, akkor a bűnözés nem annyira, és fordítva) más vonatkozásban egyenesen arányosan (az egyre felkészültebb elkövetőkkel szemben, egyre felkészültebb bűnüldözők kell álljanak). Szándékom, hogy a bűnözés és bűnüldözés egy nagyon jellegzetes szeptét, az intellektuális bűnelkövetést kiragadva, mindkét (sőt több) oldal változásait nyomon követve, összevetve mutassak rá a bűnelkövetői, és a bűnüldözői kultúra kölcsönhatásaira. Még mindig a címre utalva, az intellektuális bűnözést talán nem kell definiálnom, azonos a fehérgalléros bűnözéssel, és egyértelműen szervezettebb, irányítottabb, felkészültebb elkövetői kört feltételez. (Intellektuális: szellemi, értelmi.)

Az intelligencia fogalomról más szerzők tudnának precíz meghatározást adni. Én azt a megközelítést használnám, amelyet az intelligencia-tesztek megalkotói (Stern, Binet, Simon) állítottak: miszerint az az ember intelligens, aki jól oldja meg a feladatokat. (Intelligencia: műveltség, értelmesség, felfogó képesség) Nézzük meg, hogyan oldotta meg a feladatot, hogyan fejlődött a bűnözéssel egyenes, (vagy fordított) arányban, hogyan alakult a kapcsolata a külvilággal (legyen akár elkövetői, akár sértetti oldal) egy olyan nyomozó hatóságnak, amelynek hatásköre úgy változott, mintha a gazdasági élet hőmérője lett volna.

2. A Vám- és Pénzügyőrség nyomozó hatósági feladat és jogkörének alakulása

Az 1867. évben megalakul az önálló Magyar Vám- és Pénzügyőrség, de nyomozó hatósági jogkört 1974. január 1-jétől kap a pénzügyi bűncselekmények nyomozásáról szóló 32/1973. (X. 22.) PM rendelet alapján, majd részletesebb szabályozásra kerül sor az 1989. október 01-vel hatályba lépő, a bűncselekmények vám- és pénzügyőrségi nyomozásáról szóló 35/1989 (IX.7) PM rendelettel. A PM Vám- és Pénzügyőrség nyomozó szervei ekkor:

- A Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága
- A Vám- és Pénzügyőrség megyei parancsnokságai
- A Vám- és Pénzügyőrség Fővárosi Parancsnoksága
- A VP Fővárosi Nyomozó Hivatala
- A Budakörnyéki Vámhivatal
- A megyeszékhelyen működő vámhivatalok
- A határvámhivatalok

1992. szeptember 1-jén a pénzügyi bűncselekmények hatékonyabb felderítése, nyomozása érdekében először tíz megyeszékhelyen, saját költségvetésből önálló nyomozó hivatalt létesített a VPOP, két éven belül pedig valamennyi megyeszékhelyen megalakult a nyomozó hivatal. Aztán átmeneti centralizációként a 2000. évtől felállt a Központi Bűnüldözési Parancsnokság, mely az alá tartozó megyei nyomozó hivatalok irányítását volt hivatott ellátni. Az EU csatlakozást követően 2004. augusztus 1-jétől az addig megyénkénti nyomozó hivatalok fúziójával megalakításra kerültek a Regionális Nyomozó Hivatalok 3-3 megyére kiterjedő illetékességgel, a székhelyeken kívüli megyékben kirendeltségekkel. 2009. január 1-jétől aztán a regionális nyomozó hivatalok szakmai irányítása újra visszakerült régi helyére, a területileg azonos illetékességgel rendelkező regionális Parancsnokságokhoz, ahol bűnügyi osztályok kerültek felállításra.

A szervezeti átalakulások mellett (mint a dátumokból is látható lesz, nem mindig párhuzamosan) hatásköri változások is bekövetkeztek, melyek témánk viszonylatában sokkal relevánsabbak. A Vám- és Pénzügyőrség fokozatosan kapta meg az újabb és újabb jogköröket. 2000. február 29-ig mindössze hét bűncselekmény tartozott a hatáskörébe (az 1996. évben hatályon kívül helyezett jövedékkel visszaélést (Btk. 311.§.) nem számítva). Ezek:

- Csempészet és vámorgazdaság (mára orgazdaság) (Btk. 312. §)
- Adó és társadalombiztosítási csalás (Btk. 310. §)
- Deviza-bűncselekmény (Btk. 309. §)
- Közokirat-hamisítás (Btk. 274. §)
- Magánokirat-hamisítás (Btk. 276. §)
- Visszaélés csekkel (Btk. 313. §)
- Bélyeghamisítás (Btk. 307. §)

2000. március 1-jétől ezek száma egy tucatra emelkedett. A fentiekén túl megkapta a testület a

- Nemzetközi jogi kötelezettség megszegése (mára Nemzetközi gazdasági tilalom megszegése) (Btk. 261/A. §)
- Nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák forgalmára vonatkozó kötelezettség megszegése (Btk. 287. §) (mára Visszaélés haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel [Btk. 263/B. § (1) bekezdés c) pont])
- Engedély nélküli külkereskedelmi tevékenység (Btk. 298. §)
- Áru hamis megjelölése (Btk. 296. §)
- Szerzői és szomszédos jogok megsértése (Btk. 329/A. §) bűncselekmények nyomozásának hatáskörét is.

2001. július 20-ától aztán az alábbi cselekményekkel kiegészülve tizenötre nőtt a hatáskörös bűncselekmények száma:

- Visszaélés jövedékkel (Btk. 311. §)
- Jövedéki orgazdaság (Btk. 311/A. §)
- Jövedékkel visszaélés elősegítése (Btk. 311/B. §)

2003. július 1-jétől további nyolc bűncselekménnyel bővült a kör:

- Bitorlás (Btk. 329. §)
- Visszaélés kábítószerrel (Btk. 282-282/C. §)
- Visszaélés kábítószer előállításához használt anyaggal (Btk. 283/A. §)
- Szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok védelmét biztosító műszaki intézkedés kijátszása (Btk. 329/B. §)
- Jogkezelési adat meghamisítása (Btk. 329/C. §)
- Iparjogvédelmi jogok megsértése (Btk. 329/D. §)
- Csalás (Btk. 318. §)
- Egyedi azonosító jel meghamisítása (Btk. 277/A. §)

2006. szeptember 15-étől újabb hat bűncselekménnyel „gazdagodott” a szervezet:

- Csődbűncselekmény (Btk. 290. §)
- visszakaptuk az Adócsalást (Btk. 310. §)
- A munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás (Btk. 310/A. §),
- A számvitel rendjének megsértése (Btk. 289. §)
- Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése (Btk. 314. §),
- Jogosulatlan gazdasági előny megszerzése (Btk. 288. §),

2008. január 1-jétől pedig a testület hatáskörébe került a Pénzmosás bűncselekmény (Btk. 303. § Btk. 303/A. §) és a A pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása (Btk. 303/B. §),

Jelenleg a Vám- és Pénzügyőrség hatásköre huszonnyolc bűncselekmény nyomozására terjed ki. Az általános nyomozóhatóság, a Rendőrség hatásköréhez képest ez elenyésző számnak tűnhet, de az egyes cselekmények társadalomra veszélyessége, a pénzügyi, gazdasági területre kifejtett hatásai, az elkövetés szervezettebb, értelmibb, az elkövetői kör felkészültebb, összetettebb mivolta, és leginkább a gyakran változó jogszabályi környezet mindenképp speciális nyomozó hatóságot feltételez. Ha figyelmesen végignézzük, hogyan bővült egyre terebélyesebbé e hatáskör, látható, hogy az említett cselekmények egyre inkább társas vállalkozásokhoz, cégekhez, majd a jogosulatlan gazdasági előny tekintetében nemegyszer önkormányzathoz, legvégül a pénzmosás tekintetében pedig pénzintézetekhez is kötődhetnek. A hatáskörbe tartozó bűncselekmények nagy része összekapcsolható egy gazdasági társaság „életciklusával”:

- Ha cég eleve fiktíven van alapítva – okirat-hamisítás
- Ha működik, de az adót nem vallja be, nem fizeti meg – adócsalás
- Ha munkavállalóit nem, vagy nem valósan jelenti be – foglalkoztatással összefüggésben elkövetett adócsalás
- A fiktív számlázások – magánokirat-hamisítás (minimum)
- Ha végez tevékenységet és ehhez szükséges javakat a vám megfizetése nélkül hozza be (csempészet) vagy szerzi meg (orgazdaság)

- Ha adózatlan jövedéki terméket szerez meg (például gázolajat a kamionba) jövedéki orgazdaság, de illegális szoftverek használata sem ritka – szerzői jogok megsértése
- Ha olyan „hamis” terméket forgalmaz, aminek eredeti jogtulajdonosa nem tud erről – áru hamis megjelölése,
- Ha nem vezet megfelelő könyvelést - számvitel rendjének megsértése
- Ha fedezetlen hitelekkel tovább duzzasztja a hitelállományt – csalás, vagy csődbűncselekmény,
- Ha a céget vesztésbe viszi, hogy a hasznot zsebre tehesse, vagy az egyébként veszteséges cégből kimenti a hitelezők kielégítésére elherdálni szándékozott vagyont – csődbűncselekmény
- Ha a felszámolóval nem veszi fel a kapcsolatot, vagy nem megfelelően adja át az előírtakat – számvitel rendjének megsértése
- A bűncselekménnyel megszerzett dolog vonatkozásában tényállásbeli magatartást tanúsít - pénzmosás

A jogalkotó tehát akarva-akaratlanul megteremtette azt a jogszabályi környezetet, ahol a pénzügyőrség komoly nyomozati jogkörrel, továbbá komoly közigazgatási jogkörrel felruházva, kellő felelősséggel és hozzáértéssel sikeresen működhet „a gazdaság védelmében, mindannyiunk érdekében”.

3. Az elkövetői kör változása

3.1. Egyéni elkövetők

A nyomozott cselekmények számottevő hányada a kezdeti időszakban egy elkövetős ügyekből tevődött ki. Az akkori gazdasági-, politikai helyzetben természetes személyek saját nevükben, saját pénzükön vásárolt valutát akartak nemegyszer engedély nélkül kivinni, és ebből vásárolt dolgokat (farmer, kvarcóra, hűtőszekrény, számítógép..) a vám meg nem fizetésével, vagy alacsonyabb összegben megfizetve becsempészni az országba. Ne felejtjük el, hogy az akkori időkben a külkereskedelmi szerződések megkötése, a kereskedelmi méretű importálás még csak egy-egy állami cégóriás kiváltsága volt.

3.2. Cégek

Elsőként talán a gépkocsi (import-export) ügyekben adtak az akkor hatályos jogi szabályozók alapot arra, hogy ne magánszemélyként, hanem cégek nevének felhasználásával kövessék el a különböző bűncselekményeket, mivel a magán-gépkocsibehozatalt úgy szabályozták, hogy egy cég „mögé” papírozva jobban járt az elkövető. Befelé továbbra is a vámteher megkerülése, vagy csökkentése; kifelé pedig a több cégen átszámlázott, majd Oroszországba, illetve Romániába kivitt (csak értékben „felturbózt”) gépkocsik utáni minél magasabb ÁFA-összeg visszaigénylése volt a cél.

Egyidejűleg ezzel, a kilencvenes évek elején, egy már erősebb szervezettséggel és szélesebb kapcsolati tőkével rendelkező elkövetői réteg – és innentől számíthatjuk az igazi

fehérgalléros bűnözők korát – kezdett működni, főként a jövedéki bűncselekmények vonatkozásában. Ekkorra már leginkább cégek mögé bújva követték el a bűncselekményeket, aminek a „vállalkozás szabadsága”, mint oly divatos intézmény igencsak kedvezett. Gomba módra szaporodtak a cégek. Sajnos kijelenthetem: mindenféle kockázatvizsgálat nélkül. Akkor, amikor a Vám- és Pénzügyőrség már javában végzett kockázatelemzést adott jövedéki, vagy vámterületen, akkor a születendő cégeket senki nem vizsgálta, és nincs kockázatelemzés ma sem. Véleményem szerint egy, a cégbíróságon létrehozott speciális egység nagyon eredményesen végezhetné ezt.

3.3. Fiktív cégek

Egy idő után a hatóságok érdeklődési körébe került, vagy – legalábbis papíron – már jócskán veszteséges cégek, kényelmetlen terhet jelentettek a tagoknak, tulajdonosoknak, hiszen a mögöttes felelősség megállapításának lehetősége már nem tette annyira „felelőtlené” őket. Elkezdtek tehát a cégeket értékesíteni olyan egyáltalán, vagy csak a társadalomnak nem létező személyek, hajléktalanok, külföldiek részére, akik ellenszolgáltatás fejében átvették azokat. Erre külön iparág épült, mely egy gazdasági válság idején még jobban virágzik. Mindenki látott már ilyen hirdetést: „veszteséges céget vásárolok”. Nem kellett sok idő, hogy rájöjjenek: egyszerűbb rögtön ilyen személyek nevére alapítani adott céget. Persze megfelelő biztosítékok mellett. Így volt elérhető, hogy különböző peremkerületi ivóhelyeken az egy négyzetméterre eső ügyvezető több mint egy üzleti negyedben. Mivel azonban nem egy ilyen vállalkozás a nevet adó hibájából „beborult” – például szegény ügyvezető (és a szegényt szó szerint értem) bejelentés és előzetes engedély nélkül elhalálozott – tovább kellett fejlődni. Olyan megoldást kellett találni, ahol a felügyelet nem kerül ki a tényleges irányítók kezeiből, ugyanakkor a vagyoni, büntetőjogi felelősség szinte visszakereshetetlen. Mint tudjuk, országunk sajnos többet importál, mint exportál, így a megoldás is külföldről jött az Offshore cégek formájában.

3.4. Offshore cégek

Az átlagos tévé néző, rádióhallgató is gyakran találkozik manapság a kifejezéssel: „offshore cég”. Tapasztalatom szerint a többség nem tudja, hogy mit jelent ez a kifejezés. Azt gondolva, ez valami megfoghatatlan dolog, mely a vagyonos emberek játéka, néhány személy kiváltsága, az adófizetési kötelezettség kijátszásának és ezzel a vagyon gyarapításának eszköze. Az offshore kifejezés parton túlit, parton kívülit jelent szó szerinti fordításban. Az offshore cégeket adóparadicsomokban jegyzik be. A bejegyzés helyén e vállalkozások nem folytatnak tényleges gazdasági tevékenységet, de mivel a székhelyül szolgáló állam hatályos jogszabályai alacsony mértékű, vagy akár nulla kulcsos társasági nyereségadót írnak elő, így a cég alapítókna minimális adóterheléssel kell számolni. Bizonyos államok (pl. Monaco) nem vetnek ki személyi jövedelemadót, Írországra pedig a szellemi alkotások után megszerzett jövedelmek adómentesek. Az adóparadicsomként ismert államok egy részében szükséges, hogy hazai állampolgárok is bejegyzésre kerüljenek a vállalkozásba és bizonyos adminisztrációs terhek is hárulnak a vállalkozásokra. Vannak olyan adóparadicsomok, amelyek úgynevezett postafiók bejegyzéseket tesznek lehetővé. Ilyen esetben egy címre, postafiókra akár több száz cég kerülhet bejelentésre. Itt a cég alapításon túl további adminisztrációs teher nincs. Ami a legfontosabb: az offshore cégek – ilyenek az USA-beli Delaware államban bejegyzett cégek is – tagjainak,

tulajdonosainak személye anonim, a tulajdonosi jogok bemutatóra szóló részvények birtokában gyakorolhatóak.³⁸³

A Vám- és Pénzügyőrség nyomozó szolgálatának gyakorlatában az offshore cég egyáltalán nem új keletű. Már körülbelül egy évtizede megjelentek a nyomozások során. Legkorábban azzal a problémával kellett megbírkózni, hogy különféle árukat jelentősen az ismert kereskedelmi ár alatt kívántak vámkezelni. A nyomozás során megállapítást nyert, hogy a vámáru behozatala előtt több cégen, köztük offshore cégen is átfuttatva a termék vámértéke töredéke lett, mint a gyártó által kínált ár. Az elrendelt nyomozást aztán lényegesen befolyásolja, hogy sok külföldi szereplőt vontak be az elkövetők. Az offshore cégek mögött álló személyeket megtalálni, a cég könyveibe – ha létezik egyáltalán – betekinteni pedig szinte reménytelen. Másik példa, amikor az eljárás során nem egy esetben azt tapasztaltuk, hogy magyar termék kiszállításakor Áfa visszaigénylésre került sor, majd a termék tulajdonjoga külföldön több cégen (köztük offshore cégen) keresztül változott, míg végül az ügyleti érték jelentős csökkentését követően visszaszállították az árut Magyarországra. Ilyen manővert gyakorlatilag végtelenszer meg lehet ismételni ugyanazzal az áruval. Leírt magatartással jelentős kárt okoztak a Magyar Köztársaság költségvetésének.

A vagyonosodási vizsgálatok napirendre kerülése tovább fokozta az offshore cégek iránti érdeklődést. Az adózatlan vagyonból ilyen cég nevére beszerzett termelőeszközök visszalízingelése olyan kereskedelmi-jogi bravúr, melyhez hasonló gondolat más alkotói területen különböző díjakkal lenne elismerve. Hiszen nem elég, hogy nem kell elszámoljon adott vállalkozás azzal, miből telik neki a fejlesztésre, hanem előre tervezhetően a hasznot – szinte adómentesen - ki tudja költségteleníteni a működő cégből a tulajdonképpen saját magának fizetett lízingdíj formájában. Éppen akkora törlesztő-részletet „vállal”, amekkora profitja lenne adott időszakban.

3.5. Önkormányzattal, kórházzal összefüggésben

Az önkormányzatok a lakosság elvárásának, igényeinek megfelelően igyekeznek különféle beruházásokat megvalósítani, melyek volumene anyagi teljesítőképességüket nemegyszer jelentősen meghaladja. A szűkös anyagi keretek arra ösztönzik az önkormányzatokat, hogy olyan beruházásokba kezdjenek, melyek megvalósításához állami, vagy uniós pénzeket lehet elnyerni. Csak azok az önkormányzatok indulhatnak pályázatokon a siker reményével, amelyek az előírt önrésszel rendelkeznek. Sok esetben ez komoly nehézséget okoz a magyar önkormányzatoknak, amelyek egy része ilyenkor segítségül hívja valamely önkormányzati tulajdonban lévő céget, hogy az önrészt képező pénzüsszeget ideiglenesen bocsássa a rendelkezésére. Vagy éppen fordítva, az önkormányzat segíti ki adott céget az önrész kölcsönzésével.

4. Sértetti oldal változása

Változott a nyomozott cselekmények sértetti oldala is, s bármilyen hihetetlenül hangzik, ez sokkal nagyobb befolyással volt a testület megítélésére, a külvilággal való kapcsolatára, annak kultúrájára. Érdemes összehasonlítást végezni a Vám- és Pénzügyőrség hatáskörébe tartozó bűncselekmények elkövetőinek fentiekben vázolt súlyponteltolódása és

³⁸³ Részletesebb ismeretek a világhálón is megszerezhetők. (<http://www.offshorecegalapitas.szlovakceg.eu>, vagy <http://www.offshore.co.hu>)

a cselekmények sértetteinek alakulása között. Míg az elkövetők a természetes személyektől, cégeken, aztán offshore cégeken keresztül eljutottak a meghatározott állami feladatokat ellátó önkormányzati szervekig is, addig a sértetti oldal ezzel ellentétesen haladt az államtól, a gazdasági szereplőkön át a természetes személyek köréig.

4.1. Állam

Kezdetben az állam volt a sértett, hiszen a vámbevétel, jövedéki adóbevétel csökkenése őt érintette elsősorban. Persze amikor az állam volt a közvetlen sértett (főleg pénzügyi-, gazdasági bűncselekmény esetén) a lyukakat a polgárok pénzéből foltolták. Az állam szemszögéből az ismert közmondás így hangzik: Ami elmegy a réven, az bejön a vámon. Mára az állam alig rendelkezik „állami” vagyonnal, így egyre vékonyabb az a párna, ami a vagyont részben szolgáltató cégeket, természetes személyeket megvédi egy-egy bűncselekmény határozott és közvetlen csapásától.

4.2. Cégek

A tisztességtelen piaci helyzet, a körbetartozások olyan helyzetet eredményeztek, mint amikor a gyerekek a játékban szaladgálnak a székek körül és eggyel kevesebb szék van. Aztán amikor le kell ülni, valakinek nem jut hely. Hasonló módon igyekeznek a cégek áthárítani egymásra a veszteséget. Annyi különbséggel hogy az életben nagy valószínűséggel az fog ülni, akinek nem jut hely, aki nem tudja fizetni az alvállalkozókat, hitelezőket. Előfordul ugyanis szép számmal olyan eset, amikor az alvállalkozók kifizetésére lehetőség még volt ugyan, de igyekezett nem. Cégek sorát boríthatja csődbe dominó módjára egy-egy ilyen csődbűncselekmény.

4.3. Magánszemélyek

Az alkalmazottak különösen kiszolgáltatott helyzetben vannak. A munkaadó diktál, meghatározza a foglalkoztatás feltételeit. A munkavállaló pedig eldöntheti, hogy elvállalja-e a munkát az ismertetett körülmények közt vagy sem. Olyan is van azonban, amikor a munkavállaló nincs tisztában a körülményekkel, amikor abban a hiszemben végzi a feladatát, hogy a munkáltatás körülményei a jogszabályoknak megfelel. Havonta megkapja a fizetését rendesen, még a plusz munkájáért is megkapja a járandóságát. Nem várnak el tőle mást, vagy többet, mint amire „szerződött”. Egy váratlan esemény azonban felborítja ezt az idilli képet:

- megszűnik a munkáltató, vagy egy jobb lehetőség reményében a dolgozó kíván váltani és kiderül, hogy egyáltalán nem, vagy nem teljes időre volt bejelentve,
- egy betegség, vagy baleset után azt tapasztalja az alkalmazott, hogy nincs biztosítási jogviszonya, vagy alacsonyabb bér után fizette a járulékokat a munkáltató, mint amiben megállapodtak,
- a dolgozó eléri a nyugdíjkorhatárt és kiderül, hogy nem teljes munkaidőre volt bejelentve, hanem részmunkaidőre,

Végül nemegyszer a sértett személyek tanácstalanul állnak szemben egy céggel, amely felszámolás alatt áll.

5. A társadalmi megítélés változása

Az, hogy az adó fogalmában benne van „az ellenszolgáltatás nélkül”, vagy „egyoldalú kötelezés” kifejezés, senkinek nem jelentheti azt, hogy semmi látszata nem kell legyen a megfizetett adóforintoknak.

A társadalmi megítélés a tárgyalt bűncselekményi kategóriákban óriásit változott a elmúlt évtizedekben. Az elmúlt majd tizennyolc évben az ország különböző részein nyomozati területen szerzett tapasztalataim mind azt támasztották alá, hogy a társadalom megítélése – földrajzi elhelyezkedéstől, illetve gazdasági fejlettségtől függő ütemben – a szükségszerűtől az aktív, kirekesztő magatartásig halad. Más a változás üteme Budapesten, mint Pécsen, de eltér egy ormánsági faluétól is.

Miért fontos a társadalom megítélésének változását nyomon követni? Nem a népszerűség miatt. Az elmúlt időszakban a társadalmi megítélés a – nemegyszer a médiákban is vízhangot kiváltó – ügyek korrekt, becsületes, elfogulatlan vizsgálata, és a gazdaság védelmében betöltött kiemelkedő szerepünk folytán folyamatosan felfelé ívelt, amit újabb és újabb hatáskörbővítések, kapott új feladatok tükröznek, és segítenek. Inkább azért fontos, mert a bűnözési helyzet (annak volumene és iránya, beleértve az intellektuális bűnözést is) elsősorban nem a büntetőjogi szabályozástól, hanem a társadalomban lejátszódó folyamatoktól függ.

5.1. Szükségszerű

Fentebb már utaltam rá, de – legalább hallomásból - mindenki emlékszik még arra az időszakra, amikor a csempészet fő tárgya a farmer-nadrág vagy a karóra volt. Jóval később is fejenként még csak 50 dollár volt a kivihető valuta, és hatályban volt még a deviza-bűncselekmény (Btk. 309. §), melynek alsó értékhatára elég szigorúan 5001.- forintban volt megállapítva.³⁸⁴

Ahhoz hogy valaki megvegye külföldön az áhított hűtőszekrényt, vagy számítógépet ki kellett utaztatni a nagymamát, vagy zokniban ki kellett vinni a szükséges valutát, ami rendre több volt, mint 50 dollár, és több mint 5000 forint. Ugyanakkor biztos bukás volt a rendes árról való számlát benyújtani a határon, mert automatikusan jött a vámós kérdés: „és miből?”. Tehát ha valaki nem akart megbukni a kivitel vonatkozásában, hazudnia kellett a behozatalkor is. Értéktől függően megvalósult a csempészet, amely akkor még nem eredmény-bűncselekmény volt.

5.2. Bocsánatos bűn

A rendszerváltás hajnalán a felbomló nagyvállalatok alkalmazottai munkanélkülivé váltak. Kevés olyan vállalkozás indult el, mely nagyobb számú munkavállalót tudott volna foglalkoztatni. Ebben a gazdasági helyzetben némely emberek „ügyeskedtek”, megragadtak minden alkalmat, amely lehetőséget biztosított maguk és családjuk életszínvonalának fenntartására, emelésére. A társadalom tagjai ilyen helyzetben jellemzően csak az erőszakos, vagy a magánvagyonot támadó bűncselekmények miatt fordultak az

³⁸⁴ Persze ha azt nézem, hogy ez volt az egyetlen pénzügyi bűncselekmény, amely kezdetben halálbüntetéssel is szankcionálható volt, akkor a nyolcvanas évek végi, kilencvenes évek eleji „light-os” változatát a felebaráti szeretet megnyilvánulásának is tekinthetem.

igazságszolgáltatáshoz. A gazdasági, pénzügyi bűncselekmények elkövetőit még csak meg sem bélyegezte a társadalom.

A rendszerváltozás előtti időszakban megszokott tulajdonviszonyok hatására (gondolok itt az állami tulajdonra) az a nézet alakult ki, hogy ezen vagyont nem bűn csorbítani. Ha valaki ugye a „saját részét” haza viszi, kiszakítja a közös tulajdonból, és a magán vagyonában fialtatja az ügyes, és követendő. A magyar lakosság leírt viszonya az állami vagyonhoz, az állam által kiszabott és szervei útján beszédni kívánt adókhöz, eléggé változott az elmúlt években. Álláspontom szerint leginkább ott, ahol az egyén és a gazdasági szereplők érdeke egybe esett az államéval.

5.3. A társadalom passzív elítélése

Akkor beszélhetünk ilyen állapotról, amikor a társadalom már elítéli adott magatartás tanúsítóját, de még nem tesznek a helyzet megváltoztatásáért semmit. Akár félelemből, akár mert nem hiszik, hogy az ő bármiféle intézkedésükre megváltozna bármi is, hiszen sem a jogalkotó, sem a hatóságok nem érnek el semmit adott területen. Szomorú, fájdalmas időszak ez. Mindennek a rossz oldalát látva, és mégsem téve ellene. Aki abban bíz, hogy majd más intézkedik, vagy, hogy az elkövetők meggondolják magukat, sőt visszafizetik, amit eddig összeharácsoltak, az téved.

5.4. A társadalom kirekesztése, aktív közreműködése

A nyomozó hatóság oldaláról ez egy idilli állapot, melyet csak azért nem előz meg a társadalom teljes büntelensége, mert akkor nem lenne szükség nyomozó hatóságra... Bizonyára sokan ismerik az afroamerikai USA színészt, Wesley Snipest (legismertebb film: Penge). Ellene adócsalás miatt folyt eljárás és három év börtönre ítélték. Amióta napfényre került, hogy adó-problémái vannak, komolyabb rendező, vagy filmstúdió nem számolt vele. Nincs olyan filmgyár, aki felvállalná, hogy adócsalóval dolgozik együtt. Egy másik színész-sportolótól az erőszakos cselekedeteket hamarabb elfogadja ugyanezen társadalom, hisz O.J. Simpsont biztos DNS bizonyíték ellenére felmentették. Látható, ha a társadalom egészét támadják, akkor határozottan lép fel. Van olyan társadalom, ahol aktívan tesznek az állampolgárok azért, hogy mindenki adja be a közösbe, amit kell, és senki ne vegyen ki, csak ha jogszerű. Ehhez eszköz lehet a feljelentés, bejelentés, de akár egy őszinte tanúvallomás is.

Az aktív közreműködés maximuma két végrele osztható: a társadalom nem engedi megvalósulni sem a társadalomellenes magatartásokat, illetve – mint egy palackból kiszabadított szellem – ha az állami apparátus nem megfelelően intézkedik, (legsúlyosabb esetben akár önbíráskodás keretében) azokat maga torolja meg.

6. Az intellektuális bűnözés individuális okai

Ahogy egy orvos, vagy egy autószerelő is az okot keresi, ha tartós javulást szeretne elérni, én is ezt próbáltam megtalálni. Miért lesz valaki bűnelkövető? Ha csak a pénzügyi, gazdasági bűncselekményeket nézem nincs is nehéz dolgom a válasszal: *a pénzért*. Mert úgy gondolja, hogy megéri. Hiszen nap, mint nap találkozhatunk az utcán olyan emberekkel, akik életükben nem, vagy alig dolgoztak legálisan, mégis szemmel látható – feltűnő – jómódban, gazdagságban élnek.

Természetesen ha egy adott vállalkozó – és legyünk optimisták, vegyük úgy hogy munkával – megkeresett bevétele után kikerüli az adózást, úgy jelen adóterhek mellett szinte többszöröse marad meg neki, mint azon társának, aki rendszeren adózik. Persze ez sem fekete vagy fehér, hiszen ha például tíz évet néznék, akkor azt látnánk, hogy az a vállalkozás, aki az adón spórolt, az a fiktív számlákért, az esetleges bukások okozta bírságként, ügyvédi díjként, folyamatos felszámolás-cégalapítás-felszámolás költségeiként jelentős többletkiadással számolhat, és végeredményben nem sokkal keres többet, mintha legálisan ténykedett volna.

Olyan ez, mint amikor olcsón veszünk számla nélküli műszaki cikket a hálózó utazó-ügynöktől. Aztán elromlik és a jótállás nélküli javítás díját hozzáadva már nem is annyira érte meg megvenni, de már késő. Megjavítatjuk (mert senki sem szeret veszíteni), és bízunk abban, hogy nem romlik el újra. Ne adj Isten nem robban szét a kezünkben, levágva három ujjunkat, és amikor a márkaképviseletet perelnénk, akkor jönne a feketeleves: a gép hamisítvány, kártérítés tőlük nincs.

Jogos a kérdés: ha összességében nem sokkal több profit van a bűnös ténykedésben, akkor miért csinálják mégis? Mindenekelőtt szögezzük le, fentieket arra mondtam, amikor adott cégek egyaránt termelnek, dolgoznak, csak az egyik adózik a másik meg kerülni igyekezik e költséges „hobby”-t.

Azon cég esetében, amely teljesen legálisan is profitra tesz szert, ott az igazgatótól a portásig mindenkinek emelkedhet az életszínvonala (persze nem egyforma mértékben), és az államon átfolyva, újraelosztást követően másokon is segítenek a befizetett adóforintok. Persze nem annyira emelkedik az életszínvonal, mint a nem adózóé, de azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy ott kisémmizett cégek, dolgozók, és állam veszi körül majd a cég – legtöbbször hült - helyét. Ott csak egy-két ember keres kiemelkedően, a többi szereplő anyagi helyzete legtöbbször negatív irányba mozog. Grafikonon ábrázolva egy-két kiemelkedően magas oszlop mellett, a többi jobb esetben a nulla értéken, rosszabb (de sajnos reálisabb) esetben negatív tartományokban állna.

Így könnyű látványos extra-profitot elérni, és az emberek nagy része erre vágyik, ő is gyorsan szeretne nagyon gazdag lenni, ugyanakkor mindegyik bízik abban, hogy ő lesz az egy-két ember egyike.

„Lottó effektus”-nak nevezhetjük azt az állapotot, amikor az ember megvesz egy lottószelvényt és (hétről-hétre) meg van győződve róla, hogy ő fog nyerni. Már osztja is, mire mennyit költ, dicsekszik az ismerősöknek: „zsebemben a 2 milliárd...”, stb. Hasonlóan ehhez, az emberek jó része úgy gondolja ő sikeresen fog kijönni az illegális vállalkozásból.

Visszaulva az összehasonlításra: olyan ez, mint amikor kivágjuk és eladjuk a gyümölcsfát, mert adott évben többet kapunk érte, mint a gyümölcsért. Hosszú távon gondolkodva az elkövetők 90%-a a helyes utat választaná. A társadalmi kultúra jelen állása valami miatt mégis a pillanatnyi haszon – reménye – felé dönti a legtöbb ember belső mérlegét.

7. Társadalmi és kriminalizációs okok, ezek hatásai

A cselekmények mozgatórugóját az emberi pszichikum oldaláról vizsgáltuk, de érdemes társadalmi aspektusból is megvizsgálni a kérdést. Le kell szögezni, nem a büntetőjog lett rendelve elsősorban a társadalom, gazdaság szabályozására. A társadalmi, gazdasági problémákat elsődlegesen nem a büntetőjog területén kell kezelni!

A büntetőjog olyan, mint a szakadék szélén a korlát, hogyha le akar valaki tért a helyes útról, akkor nagy eséllyel, legfőképp nagy erővel terelje oda vissza, ugyanakkor magával a jelenlétével jelzi a helyes út szélét. Eddig és ne tovább, hiszen a büntetőjog az utolsó jogi eszköz az állam kezében, hogy érdekének érvényt szerezzen. Ahogy normális ember sem korláttól korlátig közlekedik az úton, úgy normális jogrendszerben sem mindig a büntetőjoggal kell „helyrefozni” a megtévedt cégeket, személyeket. A hasonlatnál maradván: a korlát előtt még van felfestés, rázókö, kavicságy...

Fontos kérdés, hogy hol kell meghúzni a társadalomra veszélyesség azon határát, ami felett már bűncselekményről kell beszélnünk? Például, amikor a Pécstől nem is oly távoli Horvátországban mindenki kifőzheti otthon a gyümölcsből a pálinkát saját pálinkafőzőjén, addig Hazánkban – ahol a pálinka Hungaricum – már a főző birtoklása is bűncselekmény. A kriminalizáció országonként való illetén eltérése nem egyedülálló, megfigyelhető a szerzői jogi, és más jogterületen is.

Természetesen a gyakorló jogásznak konkrét eligazítást adnak a Btk. területi hatályra vonatkozó szakaszai, de kellő szakmai igényesség mellett joggal merül fel bennünk a kérdés, hogy az ilyen eltéréseknek, egyáltalán a fent említett kriminalizáció mindenkori szintjének milyen következményei vannak – lehetnek – a társadalomra. Álláspontom szerint a túl alacsonyan meghúzott határvonal nem a kellő hatást váltja ki.

A túlzott kriminalizáció akkor, amikor olyan cselekményeket, melyek a társadalomban mindennaposak, minősítenek bűncselekménnyé, azt váltja ki, hogy az emberek túl nagy arányban kerülnek a „rossz oldalra”. Bár a jellem meghatározza a tanúsított magatartást, de a tanúsított magatartások is meghatározzák, befolyásolják, alakítják a jellemet. A jellem ezen új színvonala pedig egyértelműen további magatartásokat befolyásol. Egyszerű példa erre, amikor valakinek nincs ideje jegyet venni a vonatra, és anélkül száll fel. Ha ezt többször megteszi és nem „kapják el”, egyenes az út afele, hogy legközelebb már akkor se vegyen jegyet, ha ráérne annak megvásárlására. Mondhatnánk, hogy alkalom szüli a tolvajt, és nem is járunk messze az igazságtól, mert ez a metodika sajnos más szabályszegéseknél, bűncselekményeknél is működik. Ha valaki sokszor követ el – ha először nem is egyenes szándékkal, illetőleg nem is súlyos – bűncselekményt, előbb-utóbb jelleme elfogadja az elkövetői minőséget, és későbbiekben a motívumok harcában újra, még könnyebben hajlik - akár komolyabb - bűncselekmények elkövetése felé.

Talán már látható az összefüggés fenti gondolatsor és aközött, milyen felelősséggel jár a kriminalizáció szintjének precíz meghúzása. Egyes bűncselekményeknél (jövedéki bűncselekmények) a keretjellel miatt a háttérjogszabályok módosításával könnyen változtatható, hogy adott cselekmény bűncselekmény-e vagy sem. Gondolok itt arra, hogy adott esetben a jövedéki termékek köre, az adó mértéke és ezáltal összege, vagy a kiskereskedelmi ár – éppen a adótartam mértékének módosításával – könnyen átlépheti (egy-egy jogszabály-módosítást követően) a bűncselekményi értékhatárt. Ha a jogalkotó fentiekre nincs tekintettel, és a határ túl alacsonyra sikerül adott jogsértés vonatkozásában, akkor ezen hibát csak hatványozottan fokozza a jogalkalmazó (főként a bíróság) enyhe ítélezése, mellyel mindegy enyhíteni akarja a szigorúra sikerült rendelkezéseket. Ugyanakkor éppen ellenkező hatást ér el, és a speciális, valamint generális prevenció tényleges lehetőségét veti el, hiszen megelőzésről sem indokolatlan megszüntetés, sem túl enyhe szankció esetén nem beszélhetünk. Márpedig éppen a büntetőjog fő célja, a társadalom védelme követelné meg a nevelő, illetve megtorló hatást. Ha ez a feladat nem valósul meg, akkor az általam felvázolt társadalmi megítélés-szakaszok közül a *bocsánatos bűn* kategória kialakulásához lesz legkedvezőbb a környezet, ami visszalépést jelentene.

Hisz épp a Bíróság mondja ki túl méltányos ítéleteiben, hogy adott jogsértési kategória elkövetése bocsánatos bűn.

Nem ebbe az irányba kell mozduljunk, hanem a társadalom aktív részvétele felé.

8. Igazi megelőzés – de lege ferenda

Álláspontom szerint határozottan, de nem túlzóan szigorúan ki kell jelölni azt a szegélyt, határvonalat, aminek átlépése büntetőjogi kategória, viszont ha azt átlépi valaki, akkor fel se merülhessen benne, hogy a hatóság nem fogja megtudni (hatékony felderítés), vagy nem fog kellő mértékű hátrányos következmény (hatékony ítélkezés) társulni cselekményéhez.

A kockázatelemzés (például a cégalapítások terén), hogy hol tegyem közelebb, hol távolabb, egyáltalán hova tegyek korlátot; az ellenőrzés, és a már igazgatási szinten is gyors, hathatós (kellő stophatással rendelkező) szankciókat tartalmazó jogi környezet, több eredményt hozhatna.

Természetesen a megelőzés nem csak a büntetőjog célja kellene legyen. Sőt! Olyan jogi környezetet kell teremteni, ahol a megelőzés még a büntetőjog alkalmazását megelőzően megvalósulhat.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az intellektuális bűnözés oka: az elkövetők azt látják megéri. Nem érzelmi alapon döntenek. (Juszt sem fizetünk, mert haragszunk az államra...) A szabályozásnak sem érzelmre, hanem az értelemre kell hatnia. A „szeressd az államot, fizess több adót” típusú felszólítások a legjelentősebb bevételkiesésért felelős, igazi fehérgalléros bűnözői réteget - finoman szólva - nem változtatják meg. Az intellektuális bűnözés éppen az a terület, ahol kellő jogi szabályozással, vagy gyakorlat folytatásával, a potenciális elkövetők értelmét befolyásolva, már a „motívumok harca” szakaszában elérhetjük, hogy ne a bűnelkövetést válasszák. (Indulat-bűncselekményeknél, pillanatnyi bűncselekményeknél nehéz lenne az értelemre apellálni.) Mindenekelőtt induljunk ki abból, hogy teljesen új jogszabályi környezetet is ki lehetne alakítani, a mára már toldott-foldott, ám itt-ott mégis lyukas jogszabályhalmaz helyett.

Büntetőjogot megelőző szabályozásként a gazdasági társaságokról, illetve egyes adókról szóló jogszabályok tervszerű módosításával az alábbi rendszer bevezetését is eredményesnek tartanám (az általam többször hangsúlyozott cégbírósági kockázatelemzés mellett): Ha minden olyan, a rendszerbe jelentkező cég, aki öt évig pozitív eredményt mutat, az ötödik év elteltével 15 % adókedvezményben részesülne minden olyan adóból, amiből ez levonható (nem közösségi adók, társasági adó, stb...). Aztán öt évente újabb 5-5 % további kedvezmény, egészen 50 %-ig.

A cégek nevükben meghatározott jelöléssel utalhatnak a rendszerbeli tagságukra vagy akár az ott elért helyükre. (pl: Szorgos KFT/25, ahol a 25 a 25%-os kedvezményt jelöli és azt mutatja a kívüllágnak hogy ez a cég tizenöt éve fokozott ellenőrzés mellett is tisztán működik). A cégeket a rendszerbe való jelentkezéskor, illetve azt követően – fentieknek megfelelően – öt évenként átfogó ellenőrzésnek vetnénk alá, amely feltétele a kedvezmény igénybevételének. (VPOP, APEH, Munkaügyi Felügyelőség, stb...) A rendszerbe való jelentkezés önkéntes és nem automatikus. Aki viszont nem jelentkezik a csak pozitívumokkal járó rendszerbe, az már önmagában felkeltheti a hatóság érdeklődését.

Nézzük, milyen hatásai lehetnek ezen rendszernek:

- a rendszerbe jelentkező cégek, valószínűleg mindent el fognak követni jogkövető magatartás tanúsítása végett, (nem fogadnak be bizonytalan árut, számlát, nem alkalmaznak feketén munkavállalót, stb...)
- a kedvezmény megkapását követően adott cég, olcsóbban tud működni, nagyobb nyereségre tud szert tenni, mindezt tisztességgel.
- Mivel nem akarják elveszíteni a megszerzett előnyüket, ezért ezen cégek előbb-utóbb egymással kezdenek üzletelni, hiszen a kedvezménnyel rendelkező másik cég megbízhatóbb, és a kedvezmény miatt olcsóbb is lehet. Ez további árcsökkentő hatással járna.
- A rendszerben való részvétel, és minél nagyobb kedvezmény birtoklása tehát bizonyos fokú megbízhatóságot is kifejez a külvilág felé.
- Ezen cégek a felmerülő adóságok esetén nem a felszámolási eljárást fogják automatikusan választani, hanem a tényleges tartozásrendezést.
- Nagyobb lesz az ilyen cégekbe vetett bizalom, nagyobb lesz a kereslet, több lesz a befizetett adó még akkor is, ha az egy-egy cég vonatkozásában 15 vagy akár 50% -kal kevesebb.
- Az ellenőrzési potenciál hatékonyabban irányítható a „kockázatosabb” vállalkozásokra.
- Ha ebben az országban csupa 50%-os cég lenne (tehát mindegyik 40 éves), nem kellene feketegazdasággal foglalkozni.

Tulajdonképpen azzal a módszerrel szorítanánk vissza a feketegazdaságot (és az ezt irányító intellektuális bűnözést), amivel ő nyert teret magának. Egyszerűen nem érné meg. És ami a legfontosabb, ez a rendszer öt évig nem kerül semmibe az államnak! Persze biztosan lenne olyan, aki továbbra is szembe menne az árral, de legalább lenne ár. Nem lenne automatikus az a kérdés: „számla nélkül mennyi?”.

Talán fentiekből is látszik, hogy nemcsak a múltban és jelenben, hanem a jövőben is jól meg lehet oldani jól a feladatokat, felismerve a törvényszerűségeket, amelyek a vámszervezet által vizsgált cselekmények társadalmi összefüggéseit befolyásolják. Az intellektuális bűnözés ellen csak rendszerben gondolkodó, széleskörűen felkészült szolgálattal lehet felvenni a harcot.